

ДО ПИТАНЬ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ АКТИВНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ ТА АКТИВНОЇ РЕКРЕАЦІЇ

Розглянуто питання систематизації активних видів туризму та рекреації, серед яких визначені терміни з предметними областями, що накладаються та перетинаються. Всі ці види туризму так чи інакше пов'язані з подорожами в природному середовищі, тому доцільним вважається вживання об'єднувального терміну «природоорієнтований туризм». Окремо запропонована систематизація видів активної рекреації.

***Ключові слова:** вид туризму, активний туризм, активна рекреація, спортивний туризм, природоорієнтований туризм.*

The article considers the issues of systematization of active types of tourism and recreation, among which terms with overlapping and intersecting subject areas are defined. All of these types of tourism are in one way or another related to travel in the natural environment, so it is advisable to use the unifying term "nature-based tourism". A systematization of types of active recreation is also proposed.

***Keywords:** type of tourism, active tourism, active recreation, sports tourism, nature-based tourism.*

Постановка проблеми. В науковій туристській літературі широко поширені терміни з предметними областями, що накладаються та перетинаються, як то **«активний туризм»**, **«спортивний туризм»**, **«спортивно-оздоровчий туризм»**, **«спортивно-рекреаційний туризм»**, **«самодіяльний туризм»**, а останнім часом до них приєдналися також вельми популярні – **«пригодницький туризм»** та **«екстремальний туризм»**. Крім того, ряд фахівців відносить до видів активної туристської діяльності ряд видів активної рекреації, які не несуть туристського змісту, як то стрибки з парашутом, дайвінг, скелелазіння тощо. Спробуємо розібратися з предметними полями названих різновидів туризму.

Мета роботи – виконати спробу систематизації активних видів туризму та рекреації з пропозицією об'єднувального терміну для видів туризму, що так чи інакше пов'язані з подорожами в природному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Слід виділити два принципових підходи, що використовуються для характеристики даної сфери туристської практики:

- **спортивний підхід**, пов'язаний з активністю, яка відповідає окремим видам спорту, з відмінними ознаками останнього: попередні спеціальні (неоздоровчі) тренування, підготовка до змагань, участь в них на межі фізичних та психологічних можливостей спортсменів. В цю категорію потрапляють «спортивний туризм» та його різновиди –

рафтинг, каякінг тощо;

- **рекреаційний підхід**, який відповідно до термінології пов'язує активну туристську практику з відновленням і розвитком фізичних, інтелектуальних та емоційних сил людини. Цей підхід дозволяє об'єднати під «парасолькою» спортивно-рекреаційного туризму активну туристську діяльність з різними аспектами рекреації – оздоровчими, розважальними та пізнавальними. Саме в цю категорію потрапляють «спортивно-оздоровчий туризм» та «спортивно-рекреаційний туризм» [1].

В нашому дослідженні вихідним базисним поняттям виступає поняття «активний туризм». З точки зору рівня рухової активності учасників туристської діяльності можна, з певним допущенням, виділити «активні» і «пасивні» форми туристських заходів. Активні форми туризму забезпечують дозоване за обсягом і інтенсивністю фізичне навантаження для учасників туристських заходів, що є важливим чинником їх повноцінного відпочинку та оздоровлення. Автоматичне перенесення терміну «активний туризм», який в міжнародному туризмі означає число відвідувань будь-якої країни мешканцями інших країн, на подорожі з активними способами пересування туристів науково не обґрунтовано. Натомість, більшість фахівців з туризму розуміють під **активним туризмом** такий, який при подоланні туристських маршрутів використовує активні засоби пересування та подолання перешкод (пішки, на байдарках, лижах, велосипедах тощо). Як варіант, у назві цього виду туризму можна застосовувати термін «туризм з активними способами пересування».

Можна виділити спільні ознаки, які характеризують всі вищеназвані види туризму, враховуючи загальні ознаки туризму (місце перебування туриста, термін перебування та відсутність оплаченої діяльності у місці тимчасового перебування):

- проведення заходів в незайманому або слабозміненому природному середовищі;
- активний характер туристських заходів;
- здебільшого маршрутний характер заходів;
- потреба в значному територіальному ресурсі;
- орієнтованість на природні ресурси;
- специфічні вимоги до природного середовища (малонаселеність, неосвоєність, віддаленість від центрів).

Всі види туризму, так чи інакше пов'язані з подорожами в природному середовищі, доцільним і більш правильним, на думку ряду вчених та на наш погляд, може бути об'єднано вживанням терміну **«природоорієнтований туризм»** – під яким слід розуміти будь-який вид відпочинку, подорожей, здійснюваних безпосередньо в малозміненому природному середовищі, поза

техногенних ландшафтів.

В західній науковій туристській літературі можна зустріти поняття «*nature tourism*» та «*nature based tourism*». Так Техаська асоціація дикої природи визначає природний туризм (*nature tourism*) як відповідальну подорож природними територіями, яка зберігає довкілля та покращує добробут місцевого населення. Це туризм, заснований на природних пам'ятках місцевості. Прикладами є спостереження за птахами, фотографування, спостереження за зірками, кемпінг, походи, полювання, риболовля та відвідування парків [4].

Австралійський вчений Р. Баклі визначає природоорієнтований туризм (*nature based tourism*) як широкий термін, який охоплює всі види туризму, зосереджені на диких або природних середовищах [3]. Ці визначення досить конкретно трактують основне поняття, яке дозволяє включити в свою структуру різноманіття видів і форм туристських і рекреаційних занять, та дає чітку вказівку на основний ресурс, що використовується, – дика природа, яка одночасно є і головною метою подорожі.

В межах природорієнтованого туризму виділимо блок активного туризму, розуміючи під ним такий, який при подоланні туристських маршрутів використовує активні засоби пересування та подолання перешкод (пішки, на байдарках, лижах, велосипедах, мотоциклах, вітрильних катамаранах тощо). В блоці активного туризму виділимо три сегменти за прикладом спортивної аналогії (фізкультура – спорт – спорт вищих досягнень): спортивно-оздоровчий туризм (спортивно-рекреаційний туризм) → спортивний туризм → екстремальний туризм.

Ми розглядаємо поняття «спортивно-оздоровчий туризм» та «спортивно-рекреаційний туризм» як практично тотожні, тому що вони використовують подібні діяльнісні форми (нескладні походи), відбуваються в незайманому або слабозміненому природному середовищі, мають оздоровчий, рекреаційний ефект.

Центральною ланкою блоку активного туризму виступає спортивний туризм, який має чітко визначену нормативну базу, розроблену класифікацію маршрутів, градацію складності туристських перешкод, розрядні спортивні нормативи. Таким чином всі активні туристські заходи, які за параметрами та інтенсивністю «не дотягують» до спортивно-туристських відносяться до категорії спортивно-оздоровчого туризму.

Натомість до екстремального туризму віднесемо види подорожей що значно перевищують нормативні вимоги класифікатора спортивних подорожей, а також форми діяльності з підвищеним ризиком, які здійснюються під час спортивних походів або спеціалізованих змагань.

Форми активного туризму з яскравим пізнавальним компонентом утворюють блок пригодницького туризму, який за реалізацією може бути спортивно-оздоровчого, спортивного або навіть екстремального змісту.

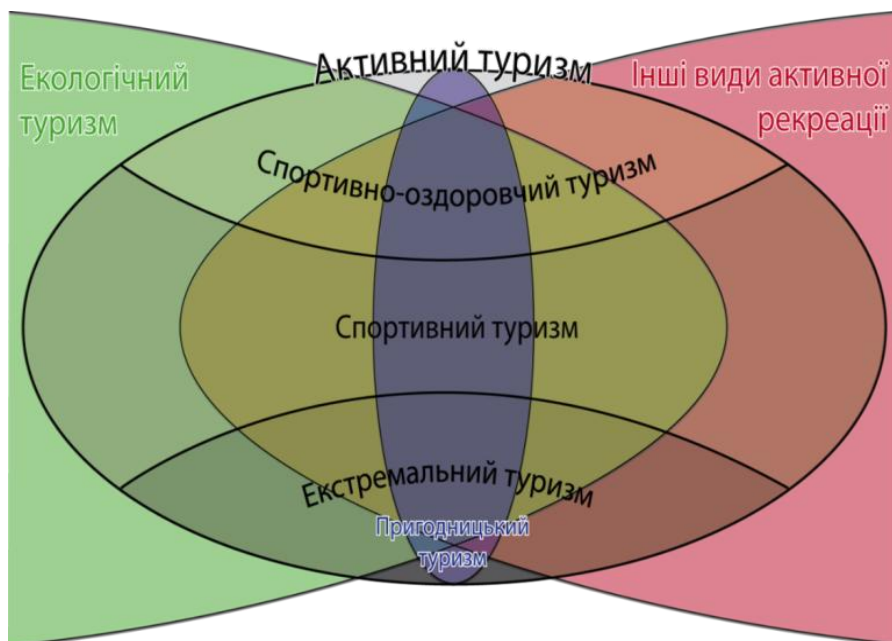

Рис. 1. Співвідношення понять у природоорієнтованому туризмі [1]

Ряд дослідників туризму відносять до активного (спортивного та екстремального) туризму деякі локальні види активної рекреації, екстремальні розваги, пов'язані з певним ризиком для життя. За підрахунками автора таких екстремальних видів активної рекреації більше 50-ти. Їх умовно можна розділити на 4 групи: наземні, повітряні, водні та снігові (зимові). Однак ці види активної рекреації та екстремального спорту жодним чином не підпадають під поняття туризму, носять локальний характер, натомість активний туризм з його складовими має глибоку маршрутну основу. Тлумачення видів активної рекреації представлені в авторському електронному Словнику-довіднику [2].

Висновки. Переважна більшість видів активного туризму здійснюється безпосередньо в малозміненому природному середовищі, поза техногенних ландшафтів. Тому, доцільним, на наш погляд, може бути об'єднання всіх цих видів вживанням терміну «природоорієнтований туризм». В межах природоорієнтованого туризму слід виділяти блок активного туризму, в якому представлені три сегменти: спортивно-оздоровчий туризм (спортивно-рекреаційний туризм) → спортивний туризм → екстремальний туризм. Окремо слід розглядати систематизацію видів активної рекреації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колотуха О.В. Геопросторова організація спортивного туризму: Монографія. Кіровоград : ФО-П Александрова М.В., 2015. 448 с.
2. Колотуха О.В. Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник). Geo-Hub: науково-освітній веб-портал. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://geohub.org.ua/node/917>.
3. Buckley, R., Coghlan, A. Nature-based tourism in breadth and depth. Critical Debates in Tourism. Griffith University, Queensland, Australia, 2012.
4. Texas Wildlife Association – <https://www.gaiadiscovery.com/travel-transportation/definitions-of-ecotourism-nature-tourism-sustainable-tourism.html>, 2023.

Г. О. Латіна

Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

РЕКРЕАЦІЙНИЙ ТУРИЗМ В СИСТЕМІ ПРОМОЦІЇ ЗДОРОВ'Я ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У науковому дослідженні розглянуто стан здоров'я, рівень медичної грамотності педагогічних працівників на різних етапах професійної реалізації. Результати свідчать про необхідність не залежно від соціальних умов спрямовувати наукові пошуки щодо промоції здоров'я педагогічних працівників. У запропонованих концепціях лікувально-оздоровчого туризму виокремлено рекреаційний туризм, як джерело здоров'язбережувального середовища.

Ключові слова: рекреація, туризм, промоція здоров'я, медична грамотність, неінфекційні захворювання, педагогічні працівники.

The scientific research examines the state of health, the level of medical literacy of pedagogical workers at various stages of professional realization. The results indicate the need to direct scientific research on the promotion of the health of pedagogical workers regardless of social conditions. In the proposed concepts of health tourism, recreational tourism is singled out as a source of health-preserving environment.

Keywords: recreation, tourism, health promotion, medical literacy, non-communicable diseases, teaching staff.

Профілактика психосоматичних та психовегетативних порушень є основою промоції здоров'я педагогічних працівників. Виробничо зумовлені захворювання у вчителів виникають на тлі складної взаємодії організаційних чинників трудового процесу, особливостей професійної діяльності, робочих ситуацій, комунікацій, особистісних характеристик, пошуку балансу між роботою та особистим життям.

Однією з економічних умов сучасних трудових відносин є конкурентоспроможність на ринку праці, що зумовлює промоцію здоров'я через створення здоров'язбережувального середовища, дотримання здорового способу життя на різних етапах профе-